

Oláh Sándor
CSENDES CSATATÉR

Oláh Sándor

CSENDES CSATATÉR

**Kollektivizálás és túlélési stratégiák
a két Homoród mentén (1949–1962)**

Pro-Print Könyvkiadó,
Csíkszereda, 2001

A kötet a Pro-Print Könyvkiadó
és a TLA Közép-Európa Intézet
közös könyvkiadási programja keretében készült,
a Széchényi program támogatásával.

A kötet megjelenését
az EMKE támogatta.

Sorozatszerkesztő: *Bárdi Nándor*
Borítóterv: *Biró Gábor*

© Oláh Sándor, 2001
© Pro-Print Könyvkiadó, 2001
Minden jog fenntartva.

ISBN 973-9311-80-6

Előszó

Ez a könyv szerény kísérlet egy rövid, a köztudatban az erőszakos kollektivizálás időszakaként ismert történeti korszak székelyföldi falusi társadalmi viszonyainak megértésére.

A romániai kommunista hatalomátvételt követő időszak társadalmában bekövetkezett átalakulások feltárása a történeti kutatásokban az utóbbi évtizedben kezdődött el. A korábban külföldi szerzőktől (Fejtő Ferenc, Per Ronnas) e korszakról megjelent munkák a források hozzáférhetetlenségéből következően csak a hivatalosan közölt adatokra támaszkodhattak.

Az 1989 utáni román historiográfia tematikus újdonságairól legutóbb (*Replika* 2000 november) két kutató a következőket állapította meg: „Értelemszerűen új kutatási terület a kommunista korszak történetének feldolgozása. A legfontosabb problémák: az elnyomó gépezet működésének kérdése, az ötvenes évek közepéig elnyúló anti-kommunista partizánmozgalom, a hetvenes-nyolcvanas évek munkás- és értelmiségi ellenállásának feltárása, a kollektivizálás társadalomtörténete, a Román Kommunista Párt története, a kisebbségek helyzete a kommunista időkben, stb. Mindezzel együtt a legtöbb téma csak igen mérsékelt feldolgozottságú. Lévén, hogy a legtöbb jelenkorral foglalkozó történész maga is a kommunista intézményrendszer terméke és meglehetősen gyenge elméleti és módszertani felkészültségű, a legtöbb feldolgozás meglehetősen alacsony színvonalú, és gyakran megelégszik a mindeddig hozzáférhetetlen levéltári forrásokból való szemelgetéssel.”

A kollektivizálás korszakával foglalkozó legátfogóbb kutatási program az *Institutul National pentru Studiul Totalitarismului* (A Totalitarizmus Tanulmányozásának Nemzeti Intézete) keretében zajlik. A kollektivizálás társadalomtörténeti jelentősége, a jelenség komplexitása, a kutatás tervezőit arra ösztönözte, hogy a feltáró munkát négy fő

témakörben folytatassák: vizsgálják a politikai szféra jelenségeit, a törvénykezési kereteket, az elnyomó intézményeket és az állami gazdaságirányítás következményeit. A kutatások rövid részeredményei az 1993-tól Bukarestben megjelenő *Archivele Totalitarismului* folyóirat számaiban kerültek publikálásra. A továbbiakban az intézet kötet sorozat kiadását tervezi, ennek első darabja 2000-ben jelent meg (*Colectivizarea agriculturii in Romania. Dimensiunea politica 1949-1953*, szerkesztette: Dan Catanus és Octavian Roske) és a mezőgazdaság szocialista átalakításának első korszakából közöl dokumentumokat.

A romániai magyarság jelenkortörténetét, valószínű a román történészek képzettségéről fennebb mondottakkal párhuzamos okokból nem erdélyi, hanem magyarországi történészek kezdték kutatni. Eddig elsősorban az intézménytörténeti (politikai, oktatási, gazdasági intézmények) munkák születtek. Reménykeltő, hogy formálódóban van egy fiatal, a jelenkortörténet iránt érdeklődő nemzedék.

A kollektivizálás korszakának agrártársadalmi változásai természetesen erdélyi magyar vonatkozásban is ismeretlenek. E jelenségkör tárgyilagos vizsgálatának aktualitása nem szorul bizonyításra, ha arra gondolunk, hogy a posztkommunista korszak számos súlyos társadalmi problémája (a túliparosított gazdaság, városi munkanélküliség, elszegényedett falusi térségek, elöregedett vidéki lakosság) az ötvenes években beindult társadalmi folyamatokban gyökerezik.

E szerény munka a szóban forgó korszak társadalmi változásaiból csak egy szűk részterület jelenségeit tárgyalja. Egy székelyföldi kistáj, a két Homoród mente falvainak társadalmi, gazdasági változásait kutatva a korszak levéltári anyagában, figyelmem középpontjában a hatalom és társadalom összetett viszonyrendszere állt: a hatalomnélküliek, az alávetettek hétköznapi ellenállási formái. Azok a cselekvés- és magatartásformák, amelyekkel a magántermelők a nyílt ellenállás veszedelmeit elkerülve, olykor a beleegyezés és engedelmesség látszatát színlelve, esetleg a hódolat és tisztelet jeleit is mutatva önvédelmi erőfeszítéseket folytattak a túlélésért. Az alávetetteknek ez a védekező politikája nem homoródmenti, székelyföldi sajátosság: a világ minden táján gyakorolják különböző korszakokban és kultúrákban az alávetett csoportok tagjai. A levéltári iratanyagban bőséggel megtalálhatók e

rejtett ellenállási, védekezési formák nyomai, ezt kiegészíthettem néhány, a korszakot átélt személy emlékezetanyagával, illetve feljegyzéseivel.

A könyv tehát a gazdálkodói státusukban megtámadott, gazdasági autonómiájukban veszélyeztetett társadalmi aktorok túlélési technikáit állítja középpontba. Arra keres választ, hogy az adott strukturális helyzetben, súlyosan egyenlőtlen feltételek közepette, a gazdasági, ideológiai kényszereknek alávetett emberek hogyan viselkedtek. Milyen változatai voltak az autonómia és a függőség kapcsolataiban az egyéni- és csoportviselkedésnek?

A kutatások hiánya azonban szükségessé tette, hogy a szemben álló felek közötti erőviszonyokat, pozíciókat, célkitűzéseket, kényszerítő eszközöket, elnyomó intézményeket, a társadalom-átalakító törekvések alapjául konstruált (hamis) társadalomképet legalább vázlatosan bemutassam. Tisztáznom kellett, hogy milyen kényszerekre, milyen külső beavatkozások kivédésére, a javak, a munka milyen mértékű elvonásának enyhítésére születtek az említett védekezési formák. A kötet első hét fejezete a kutatások hiányának kényszeréből született. Úgy vélem e kényszer-fejezetek mindegyike egy-egy könyvtéma lehetne, ha a kutatás emberi-anyagi erőforrásai kimeríthetetlenek volnának. Természetesen nem azok. Úgy gondolom eddigi ismereteimet, a két Homoród mente 1948-1962 közötti társadalmi változásainak kapcsán az alávetett helyzetben cselekvő társadalmi szereplőkről – a további kutatás lehetőségeiben bízva – szükséges összefoglalnom.

Munkámat a kutatás és feldolgozás fázisaiban a budapesti Teleki László Intézet munkatársai anyagi és szakmai segítséggel támogatták. A levéltári kutatás és a terepmunka anyagának feldolgozása a csíkszeredai KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központjának keretében folyt.

Mindkét intézmény munkatársainak megértő támogatását ezúton is köszönöm.

A szerző

